

ЛЕКЦІЯ 1 (2год) ЗМ1, Т1

Тема: Соціологія як наука.

Мета: навчити студентів розрізняти поняття та категорії соціології, орієнтуватися в соціологічних процесах;

розвивати вміння творчо використовувати набуті знання.

виховувати повагу до гуманістичних цінностей, пізнавати світ культурного потенціалу, нагромадженого людством під час його існування.

Тип заняття: ознайомлювальна лекція.

Між предметні зв'язки: філософія, психологія, світова історія.

Література

1. "Соціологія" за ред.. В.Г. Городяненка. Київ "Академія" 2008р.
2. В.М. Піча. "Соціологія" Київ "Каравела" 2015р.
3. Лукашевич М.Й. "Соціологія". Підручник. Київ 2006.
4. Соціологія: навч.посіб. /за ред. В.І. Докаша – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012 р.

План.

- 1.Поняття, предмет і об'єкт соціології.
- 2.Функції, методи, категорії соціології.
- 3.Структура соціологічного знання.
- 4.Етапи розвитку соціологічної науки. (Положення соціологічних поглядів О.Конта, Г.С.Спенсера, Е.Дюркгейма, М.Вебера, В.Парето.

Тематика рефератів:

1. Суспільство і соціологія на початку 3 тисячоліття.
2. Сучасні проблеми соціально-гуманітарного знання.
3. Громадська думка про соціологію.
4. Макро- і мікросоціологічні підходи в соціології.
5. О. Конт - родоначальник соціологічної науки,
6. Теорія суспільства Г.Спенсера.
7. Е.Дюркгейм про цінності та ідеали.
8. Праця М.Вебера "Протестантська етика і дух капіталізму".

Розповідь викладача

1.Поняття, предмет і об'єкт соціології.

Термін "соціологія" походить від латинського "societas" (суспільство) і грецького "logos" (вчення). У цьому розумінні соціологія означає не що інше як науку про суспільство. У науковий обіг поняття "соціологія" було введено Огюстом Контом у першій половині XIX ст., і з того часу став активним каталізатором для пошуків предмету й методів нової науки. Ми ж будемо розглядати соціологію як науку, яка вивчає соціальні явища і соціальні відносини

суспільного життя, тобто як самостійну науку поряд з іншими науками про суспільство - філософією, історією.

Відокремлення соціології від інших наук відбулося в різних країнах по різному - від філософії (у Франції), економічної теорії (в Німеччині), соціальної психології (в США). Важливу роль у конкретизації предмету соціологічних досліджень відіграє саме соціологія США, з якою пов'язують новий і вищий рівень розвитку соціології в цілому. Вона бере свій початок з "**класичної школи**", або руху за "**науковий менеджмент**" (1890-1920 рр., провідні представники - Ф. Тейлор, Г. Емерсон, Г. Таун та ін.); школи "**людських відносин у промисловості**", сформованої у кінці 20-х років та існуючої до цього часу (Е. Мейо, А. Маслоу та ін.); "**емпіричної школи**" (П. Друкер, Д. Девіс, А. Слоун, Г. Саймон).

Разом з тим і нині багато дослідників прагнуть з'ясувати предметну галузь даної науки, розібратися в системі її основних понять, визначити, до якої сфери дійсності вони можуть бути застосовані.

З'ясовуючи науковий статус соціології, важливо чітко уявляти її об'єкт і предмет.

Об'єктом соціологічного пізнання є **громадянське суспільство**, в якому загальне знаходиться в органічній єдності з особливим, специфічним.

Предметом соціології є вивчення *реальної суспільної свідомості* у її розвитку - *діяльність, дійсну поведінку людей*, які виступають як предметне втілення (за формою та змістом) знань, установок, ціннісних орієнтацій, потреб та інтересів, зафіксованих в реальній свідомості; *умови*, в яких розвиваються та здійснюються реальна свідомість, діяльність і поведінка людей.

Найпоширенішим серед зарубіжних і вітчизняних соціологів є підхід, коли при визначенні предмету соціологічного пізнання виділяється як ключове те або інше соціальне явище або процес. Так, наприклад, російський соціолог В. Н. Іванов розглядає соціологію як науку, що вивчає *соціальні відносини*. Інший російський соціолог В. А. Ядов вважає ключовою, основоположною категорією соціології - *соціальну спільність*. В українській соціологічній літературі існує думка, згідно якої базовою категорією соціології є поняття "соціальна структура".

Таким чином, з усього сказаного ми можемо зробити висновок, що *соціологія - це наука про виникнення, розвиток та функціонування соціальних спільностей, соціальних організацій та соціальних процесів, наука про соціальні відносини як механізми зв'язку і взаємодії між соціальними спільностями, між особистістю і суспільством, наука про закономірності соціальних дій і масову поведінку*.

2 Функції, методи, категорії соціології.

Функції соціологічної науки з першого погляду такі самі, як і в інших суспільних науках, проте мають свій конкретний зміст.

Основні функції соціології

Теоретична функція - це концентрація, пояснення, поповнення та збагачення існуючого соціологічного знання, розробка концепцій, теорій і категорій даної науки на основі дослідження соціальної дійсності.

Описова функція - систематизація, опис, нагромадження дослідницького матеріалу у вигляді аналітичних записок, різних наукових звітів, статей, книг. На підставі одержаного матеріалу робляться практичні висновки та приймаються управлінські рішення.

Інформаційна функція - збирання, систематизація та нагромадження соціологічної інформації, одержаної у результаті проведення досліджень. Соціологічна інформація – найперспективніший вид соціальної інформації, яка у великих соціологічних центрах нагромаджується у пам'яті ЕОМ, та використовується не лише соціологами, а й органами управління та засобами масової комунікації.

Прогностична функція полягає у соціальному прогнозуванні. Соціологічні дослідження завершуються обґрунтуванням коротко або довгострокового прогнозів досліджуваного об'єкта.

Якими ж методами відбувається нагромадження знань при соціальних дослідженнях ?

Методів соціологічних досліджень існує велика кількість. Ми ж зупинимосся на деяких із них.

1. *Аналіз документів* - один з методів емпіричного соціального дослідження. Аналіз документів дає можливість із наявних матеріалів отримати дані, які фіксують соціальну поведінку, соціальну ситуацію, соціальні структури.

Розрізняють статистичні та словесні документи. Статистичні дані відображають соціальні явища та процеси в числах, словесні – в текстовій формі.

Документи поділяються на *офіційні* - документи державних органів, організацій, установ, деякі газетні повідомлення, книги, та *неофіційні* - щоденники окремих осіб, особисті записи, приватне листування та інше. Крім того, треба мати на увазі, що за допомогою документів можна вивчити соціальне явище, його прикмети, які пов'язані з процесами минулого. Тому ці дані необхідно погоджувати з часом утворення документа, щоб уникнути хибних висновків.

2. *Метод спостереження* в соціологічному дослідженні допомагає цілеспрямованому, планомірному і свідомо організованому пізнанню соціальної дійсності. Метою спостереження є фіксація головних ознак об'єкта чи явища.

Основними формами спостереження є *зовнішнє спостереження* (за поведінкою) і *самоспостереження* (за переживанням). Зовнішнє спостереження можна проводити як *включене і невключене, відкрите та замасковане*. Включене спостереження, коли спостерігач деякий час діє в групі чи поряд з особою, за якою спостерігають (наприклад, працює членом колективу чи помічником керівника). Включене спостереження створює багаті можливості для збирання інформації; допомагає уникнути випадкового враження. Недоліком є небезпека суб'єктивної оцінки.

При невключеному спостерігач дивиться на соціальну ситуацію збоку. Це допомагає зберегти необхідну широту огляду, оскільки спостерігач не зв'язаний одним місцем дії.

Замасковане спостереження проводиться тоді, коли іншим шляхом неможливо зібрати необхідні соціальні дані. Об'єкт дослідження не знає спостерігача, він не інформований про сам факт спостереження. Це

спостереження може дати великий ефект, але водночас має і недоліки - ситуація маскування, висока відповідальність і повага відносно до об'єкта.

3.Метод опитування - один із найбільш поширених в соціології. Цілеспрямовані питання спонукають об'єкт повідомляти інформацію. Різними формами опитування можна за відносно короткий час зібрати обширні соціальні дані. Тому опитування - необхідний методичний інструмент в масових дослідженнях. Методом опитування збирають інформацію для аналізу соціальної поведінки, соціальних ситуацій та явищ і процесів.

Категорії соціології – наукові абстракції, поняття що відображають суть явища. Наприклад: особистість, прогрес, соціальний розвиток.

3. Структура соціологічного знання.

Під **структурою соціологічного знання** розуміють систему взаємопов'язаних уявлень, понять, поглядів, теорій соціальних процесів різних рівнів. Особливістю структури соціологічного знання є те, що вона є не просто певною сукупністю інформації, а перш за все певною упорядкованою системою знань про суспільство як динамічно функціонуючий соціальний організм.

Основні структурні елементи соціологічної теорії знання.

1. Знання про громадянське суспільство: система соціальних відносин, їх зміст і механізми їх взаємодії. Знання про суспільство включає в себе розуміння законів його розвитку, уявлення про основні сфери життя суспільства і їх взаємодію.

2. Знання про функціонування і розвиток окремих сфер суспільного життя (економічної, соціальної, політичної, духовної), а також про можливості життєдіяльності і соціального самоутвердження в кожній з цих сфер особистості або соціальної групи.

3. Наукові уявлення, погляди, теорії соціальної структури суспільства: соціальний склад населення країни, діяльність існуючих у суспільстві соціальних інститутів (таких, як держава, право, релігія, наука, культура, освіта, сім'я і т. д.).

4. Уявлення, погляди, теорії, які з'ясовують реальне становище різних соціальних груп суспільства в системі політичних відносин і перш за все в системі відносин влади, характеризують діяльність різних політичних партій і рухів, неформальних груп і організацій, а також життєдіяльність трудових колективів, малих груп, теорії міжособистісного спілкування і окремих особистостей.

В структурі соціологічного знання можна виділити окремі рівні.

Загальносоціологічні теорії або загальнотеоретична соціологія, спираючись на соціальну філософію, торкаються, як правило, глибинних, сутнісних моментів розвитку того чи іншого суспільства і місця в ньому людини. На цьому рівні кожне соціальне явище розглядається з точки зору його місця і ролі в суспільстві, його багатоманітних зв'язків з іншими явищами.

Спеціальні і галузеві соціологічні теорії або теорії середнього рівня мають набагато вужчий пізнавальний ракурс, а ніж загальносоціологічні, торкаються в основному окремих сфер суспільного життя, соціальних груп і інститутів, поєднують в собі теоретичний і емпіричний рівні дослідження.

Конкретні соціологічні дослідження, які проводяться з метою одержання об'єктивних даних стосовно різних сторін соціальної дійсності. Ці дані можуть бути осмислені на рівні спеціальних, галузевих і загальносоціологічних теорій і використанні у розв'язанні актуальних проблем розвитку суспільства.

4. Етапи розвитку соціологічної науки.

1. Вже стародавні філософські системи звично включали в себе соціальну філософію, яка так або інакше намагалася пояснити суспільне життя та тенденції історичного розвитку (напр. системи Конфуція, Платона, Аристотеля та ін)

2. У XVIII ст. з'явилася так звана *філософія історії* як автономна дисципліна, що вивчала закони та рушійні сили розвитку людського суспільства та його культури.

3. На поч. XIX ст. у зв'язку з потребами соціальної практики і диференціацією суспільних наук було сформульовано завдання подолання дещо умоглядної філософії історії та створення нової науки про суспільство, яка б ґрунтувала свої узагальнення на даних, одержаних за допомогою суворо наукових методів.

4. Кінець XIX — 20-і рр. XX ст. В його межах відбувається інституціоналізація соціології як навчальної дисципліни, загальносоціологічні дослідження поєднуються у цей час з емпіричними дослідженнями, які набувають інтенсивного розвитку;

5. Кінець 20-х до 70-х рр. XX ст. Це період формування основних теоретичних напрямів соціології, розвиток її галузевих дисциплін, подальшого вдосконалення методів дослідження;

6. З початку 70-х рр. до сьогодення. Для цього етапу характерна інтернаціоналізація соціології, широке поширення різних концепцій і теорій.

З 30 років XIX ст. західна соціологія розвивалася під впливом Огюста Конта, заслуга якого полягає насамперед в тому, що він обґрунтував необхідність наукового підходу до вивчення суспільства, виділення соціології в якості самостійної науки, базування цієї науки на спостереженні та експерименті, пізнання законів суспільного розвитку і практичного використання досягнень науки в цілях здійснення соціальних реформ на благо суспільства. Конт вважав, що соціологія є наукою особливою, яка відповідає новому соціальному порядку в індустріальній Європі, наукою, яка повинна використовувати прийоми спостереження, експерименту і порівняння.

Основні праці Конта: шеститомна праця "Курс позитивної філософії" (1830-1842 рр.) і чотиритомна праця "Система позитивної політики" (1851-1854 рр.).

Основний зміст соціологічних поглядів О. Конта можна звести до наступного:

- при вивченні соціального життя слід не покладатися на здогадки, а опиратися на спостереження, порівняльні методи
- вивчення соціальних явищ не може бути абсолютним, а завжди є відносним, в залежності від нашої організації і нашого становища в соціальній сфері;
- наука соціологія повинна давати відповідь не лише на питання, що існує, і але й на питання як відбувається явище, вміти передбачити і розв'язати проблеми, що виникають;

- все існуюче існує лише в тій мірі, в якій це буде доведено наукою; це можливо лише у тому випадку, якщо будуть вивчатися реальні факти суспільного життя;

- існує взаємозв'язок соціальних елементів, частин і підрозділів суспільства (людей, груп, спільнот та ін.)

До яскравої плеяди різнобічних дослідників відносять і англійського філософа і соціолога Герберта Спенсера (1820 - 1903 рр.) Він одержав технічну освіту і потім довгі роки займався науками: біологією, психологією, соціологією, етикою і т. д. Спенсер заснував органічний напрямок в соціології. Основу соціологічних поглядів Спенсера склав метод аналогії між біологічним організмом, його еволюцією і соціальним, надорганічним організмом і його еволюцією. Спенсер заклав основи структурно-функціонального напрямку в соціології, сприяв виникненню функціоналізму. Головна його праця - «Основи соціології» (1896 р.), в якій він робить висновок: перемагає те суспільство, в якому більша кількість людей пристосовується до промислової праці, але при цьому владні структури поважають особисті потреби та інтереси.

Французький соціолог Еміль Дюркгейм (1858-1917 рр.) одержав широке визнання як один із засновників сучасної соціології, який сприяв визначенню її предмета і встановленню автономії соціології.

З іменем німецького соціолога, соціального філософа і історика Макса Вебера (1864 - 1920 рр.) пов'язано перш за все виникнення розуміючої соціології і теорії соціальної дії. Вебера часто називають *засновником сучасної соціології*. М. Вебер зробив значний внесок в соціальну науку в таких галузях: 1) філософія соціальної науки; 2) раціоналізація; 3) вчення про роль протестантської етики; 4) відношення вченого до Маркса і марксизму; 5) аналіз сили політики стосовно німецького суспільства. Сьогодні український читач має змогу читати рідною мовою найвідомішу веберівську працю "Протестанська етика і дух капіталізму" (1905 р.). Вебер є також автор таких праць: «Об'єктивність» (1904 р.), «Про категорії розуміючої соціології» (1913 р.), «Господарська етика світових релігій» (1916- 1919 рр.), «Політика як професія» (1919 р.), «Господарство і суспільство» (1921 р.) та ін.

Італійський соціолог, інженер та економіст, Вільфредо Парето (1848-1923 рр.) виклав свою теоретичну концепцію в "Трактаті всезагальної соціології" (1916 р.). Суспільство для Парето - це система, яка знаходиться в стані динамічної рівноваги. Воно поділяється на еліту "кращих", які керують, і нееліту, тобто тих, якими керують. Його теорія еліт послужила відправним пунктом для дослідження механізмів влади. Основні праці Парето: "Соціалістичні системи" (1902 р.), "Підручник політекономії" (1907 р.), "Трактат всезагальної соціології" (1916 р.), "Перетворення демократії" (1921 р.).

Закріплення вивченого матеріалу:

1. Визначення, предмет, об'єкт соціології.

2. Структура соціологічного знання.

3. Етапи розвитку соціологічної науки.

4. Етапи розвитку української соціологічної думки.

